

**RIVOJLANTIRUVCHI MARKAZLARDA TA'LIMIY TARBIYAVIY
JARAYONNI OLIB BORISHGA KREATIV YONDASHUV**

Pirnazarova Rayxon Oripovna

Navoiy viloyat Karmana tumani 20-sonli DMTT Uslubchisi

Jamolova Gulixayo Isroilovna

Navoiy viloyat Karmana tumani 20-sonli DMTT Tarbiyachi

Pirnazarova Yulduz Zokirovna

Navoiy viloyat Karmana tumani 20-sonli DMTT Tarbiyachi

Rajabova Feruza Raximovna

Navoiy viloyat Qiziltepa tumani 7-sonli DMTT Tarbiyachi

Annotatsiya: Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yinlar juda katta ahamiyatga ega: ular uchun o'yin - bu o'qish, ular uchun o'yin – bu mehnat, ular uchun o'yin bu jiddiy tarbiya shaklidir.

Kalit so'zi: bolaning, tasavvurlari, haqiqatni, to'ldiradi, Ijodiy o'yinlar, o'yinda amaliy, taassurotlari, borliq, hayotdagi.

Maktabgacha ta'lim tizimida pedagog tomonidan ta'lim faoliyatini tashkil etishda hamda rejalashtirishda birinchi navbatda ta'limni rivojlantirish vazifasi ilgari qo'yiladi va bunda bolaning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'limni tashkillashtirish, zamonaviy maktabgacha ta'lim-tarbiyaning ilmiy kontseptsiyasi hisoblanadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonini mavzuli tarzda tuzish tamoyili hududiy, milliy, madaniy komponentlarni singdirish va bu jarayonda maktabgacha ta'lim tashkilotingizning xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi.

Guruhda rivojlantiruvchi – predmetli muhitni yaratishda har bir bolaning boshlang'ich shaxsiy xususiyatlarining shakllanishiga, uning imkoniyatlari, qiziqishlari va rivojlanishini hisobga olish zarur. Bola shaxsiga yo'naltirilgan

ta`limda samarali metodlardan biri – ularni o`rab turgan tabiiy sharoit, uy, guruh xonasi, o`yin maydonchasi, kuzatilgan holatni qayd etib borish va olingan natijalarni tahlil etish hisoblanadi. Bolaning faoliyati alohida harakatlardan tashkil topgan bo`lib, biror bir natijaga erishish uchun yo`naltirilgan maqsad va kuchlarga qaratilgandir. Shuning uchun bolalarning faoliyati birinchi navbatda harakatlari, intilishi va uning natijasini inobatga olmoq darkor. Kattalar bir tomondan bola faoliyatining eksperti bo`lsa, ikkinchi tomondan uning hamkori sifatida namoyon bo`ladi. Uchinchidan, to`g`ri tashkil etilgan qayta aloqa bolaning o`z o`zini nazorat qilishga va yo`naltirishga, mustaqil bo`lishga undaydi

Ta`limiy rivojlantirishda maktabgacha ta`lim kontsepsiyasiga muvofiq pedagog L.S.Vigotskiyning quyidagi nazariyasiga tayaniladi “Har qanday faoliyat turining rivojlanishi quyidagicha bo`ladi: avval kattalar bilan hamkorlikdagi, so`ng tengdoshlari bilan birgalikdagi faoliyat amalga oshiriladi va nihoyat bolaning mustaqil faoliyati amalga oshiriladi”.

Demak, tarbiyachi rivojlantiruvchi ta`limiy muhitni talab darajasida tayyorlasa va jihozlasa, bolalar rivojlantiruvchi markazlarda tarbiyachilar bilan hamkorlikda keyin esa mustaqil faoliyat olib borishi uchun muammolar yuzaga kelmaydi. Hozirgi kunda O`zbekiston Respublikasi maktabgacha ta`lim vazirligi tasarrufidagi maktabgacha ta`lim tashkilotlarida bolalarni sifatli maktab ta`limiga tayyorlashga alohida e`tibor qaratilmoqda. Jumladan,

1. “Ilk qadam” dasturini ta`lim-tarbiya jarayonga tadbqiq etish, dasturni to`laqonli ishlab ketishida metodik ta`minot va metodik yordamning o`rni belgilab olindi.
2. “Ilk qadam” dasturi asosida barcha yosh guruhlarida mavjud markazlar hamda umumiy guruhda ishlashni tashkil etishda tarbiyachining o`rniga alohida e`tibor qaratildi. Ta`lim tashkilotining ishchi o`quv dasturi tashkilot pedagoglari tomonidan ota-onalarni jalb etgan holda tuziladigan va amaldagi qonunchilik

tartibida tasdiqlanadigan qilib belgilandi. Maktabgacha ta`lim tashkilotlarida bolalar “Ilk qadam” davlat o`quv dasturi asosida 5 ta markazda faoliyat yuritadilar.

Bular quyidagilardir:

1. Til va nutq markazi. (Nutq o`stirish, tabiat, atrof-olam va badiiy adabiyot bilan bog`liq mashg`ulotlar)
2. Qurish-yasash, konstruksiyalash va matematika markazi. (Qurish yasash va matematika mashg`ulotlari)
3. San`at markazi (Rasm, applikasiya, loy qurish, yasash mashg`ulotlari va origami)
4. Syujetli-rolli o`yinlar va dramalashtirilgan markaz. (Guruh yoshiga mos bo`lgan syujetli qoidali o`yinlar)
5. Ilm-fan va tabiat markazi. (Tabiat, atrofi olam bilan tanishtirish mashg`ulotlari)

Markazlardagi faoliyatlar tahliliga to`xtaladigan bo`lsak, til va nutq markazida bolalarning do`stlari orasida o`z fikrlarini bera olishlari, mavzu asosida hikoyalar tuzish, savol-javoblar qilish, bolalarga suhbatlar tashkil etish imkoniyati mavjud bo`ladi. Bola markazda o`zi xohlagan mavzusida hikoyalar tuzishi ham mumkin.

Qurish-yasash, konstruksiyalash va matematika markazida bolalarda sensor tarbiya, ijodkorlik rivojlanadi. Bola bir vazifani bajarishi orqali ham qurish –yasash ham matematika bilan shug`ullanish imkoniyatiga ega bo`ladi. Bolalarni o`yin jarayonida tinglansa “Menga yashil rang kerak”, “Men yasagan uycha ikki qavatli”, “Seniki kichkina, meniki esa kattakon”, “Meni mashinamga 10 ta odam sig`adi” degan jummalarni eshitasiz. Demak bolalarning muloqatida

qo`shish, ayirish, taqqoslash, kattalik kabi ilk matematik tasavvurlar kengayib boradi.

San`at markazida bolalarni kayfiyatini ko`tarish imkoni mavjud. Bolalarning ijodiy qobiliyatlari qo`llab-quvvatlanadi. San`atning rassomlik, haykaltaroshlik, turlariga hammaga ham bir xil iqtidor berilmagan. Shu sababli bunda faqat iqtidorli bolalar ishtirok etadi. Markaz kerakli jihozlar bilan to`liq ta`minlansa, yasash, chizish texnologiyalari ertalabki, kechki soatlarda o`rgatilsa, markaz ishi rivojlanadi. Oilada bolaga bunday sharoit har doim ham yaratib berilmaydi. Markazda ishlasa bolaning mayda motorikasi rivojlanadi. Mayda motorikaning rivojlanishi esa, bola nutqining rivojlanishiga sabab bo`ladi.

Syujetli-rolli o`yinlar va dramalashtirilgan markaz bolalar iqtidorini namoyon bo`lishi, o`z mahoratini ko`rsatishi uchun juda qulay muhitdir. Bu markazni bolaning "Men"ini shakllantiruvchi markaz deb ham atash mumkin. Markazdagi barcha jihozlar bolalar hayotida uchraydigan jihozlar bo`lib, o`yin jarayonida bola ulardan foydalanishni o`rganadi, kasblar bilan yaqindan tanishish imkoniga ega bo`ladi. O`yinda oila a`zolarining o`zaro munosabatlari aks etadi va ular orqali ahloqiy tarbiya olish (tarbiyachi uchun esa oiladagi muhitni o`rganish) imkoni yaratiladi.

Ilm-fan va tabiat markazida tajriba sinov maydonchasida o`tkazilayotgan tajribalar bolalarda qiziqish uyg`otadi va ularni yangi ixtirolar qilishga undaydi. Bu markaz bolalarni tabiat va undagi hodisalarni bilish uchun eng katta imkoniyat markazi hamdir. Markaz faoliyati to`g`ri tashkil etilsa bolalar tabiat haqidagi bilimlarning 90%ini o`zlashtiradi. Markaz nafaqat bolalarda balki pedagoglarda ham qiziqish uyg`otadi. Hayotimiz davomida ishlatiladigan narsalarni qayerdan kelganligini, ulardan nimalar olinganligi haqidagi ma`lumotlar bolalarning o`z qo`llari bilan urug`larni tuvaklarga sepish orqali unga suv qo`yishi va urug` unib chiqishi bola uchun juda qiziqarli holatlar sanaldi.

Yuqorida izohi keltirib o`tilgan markazlar faoliyati bolani maktab ta`limiga tayyorlashda rivojlantiruvchi muhit vazifasini bajarib, shu o`rinda 6-7 yoshli bolalarning maktabga tayyorgarlik xaritasini ilova qilib o`tishni joiz deb bildik. Zero, mazkur yoshdagi bolaning rivojlanish xaritasi ta`lim jarayonining muvaffaqiyatlilikgi va samaradorligini aniqlaydi. Masalan boladagi,

1. Jismoniy rivojlanish va sog`lom turmush tarzini shakllantirish
2. Ijtimoiy-hissiy rivojlanish
3. Nutq, muloqot, o`qish va yozish ko`nikmalari
4. Bilim olish (anglash orqali rivojlanish)
5. Ijodiy rivojlanish kabilar uni maktab muhitiga tayyorlovchi asosiy me`zonlar sanaladi.

O`quv yili yakuniga yetgandan so`ng maktabga tayyorlov guruhi bo`yicha o`tkazilgan monitoringa asosan amalga oshirilgan ishlarni kutilayotgan natijalar bilan taqqoslash ishlari o`tkaziladi va bu orqali MTTning keyingi o`quv yiliga mo`ljallangan ustivor vazifalarini belgilaydi.

Bolaning rivojlanishi faqat o`quv faoliyatida emas, balki o`yin tarzida ham amalga oshiriladi. Markazlardagi bolalarning o`yin va kognitiv faoliyati davomida tarbiyachi bolalarning ishini kuzatib boradi, tavsiya etilgan materiallar bolalar uchun qanchalik qiziq, qulay va xavfsiz ekanligiga e`tibor qaratadi. Agar kerak bo`lsa, tarbiyachi didaktik materiallarni to`ldiradi yoki o`zgartiradi. Tarbiyachi guruhdagi barcha bolalar besh kun davomida har bir markazga tashrif buyurishini ta`minlaydi. Kuzatish va tahlil asosida kutilayotgan natija, muammolar, echimlar tarbiyachi har hafta oxirida bolalarning o`z maqsadlariga erishgan yutuqlarini qayd etadi, agar shunday bo`lsa, muammolar pedagogning va bolalarning va uning ota-onalarining shaxsiy ishi bilan belgilanadi.

Shunday qilib, rivojlanish markazlarida to'g'ri tashkil etilgan ishlar har bir bolaga o'ziga yoqadigan narsani topishga, uning kuchli va qobiliyatiga ishonishga, kattalar va tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlarni o'rganishga, tushunishga imkon beradi va ularning his-tuyg'ularini va xatti-harakatlarini baholashga imkon beradi va aynan shu rivojlanayotgan ta'lim asosida yotadi.

XULOSA

MTTda rivojlanish markazlarini tashkil etish Davlat talablari va `Ilk qadam` davlat o`quv dasturini amalga oshirishni nazarda tutadi. Markazlarda ishlash har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda eng samarali rivojlanishga imkon beradigan tarzda, uning individual qobiliyatlari, qiziqishlari, faoliyat darajasini inobatga olgan holda tashkil etiladi. Mulkchilik shaklidan qat'i nazar, boshlang'ich ta'limga majburiy bir yillik bepul tayyorgarlik ko`rish uchun barcha guruhlarda rivojlanish markazlari, shu jumladan maktabgacha ta'limda kun bo`yi bo`lish uchun tayyorgarlik guruhlari mavjud.

Bolaning har tomonlama rivojlanishi, tarbiyalanishi, o`qishi va uning maktabga samarali tayyorgarligini ta`minlash uchun sharoit yaratish.

Xulosa o`rnida shuni ta`kidlash kerakki, bolalarni rivojlantiruvchi markazlarda faoliyat yuritishlari ularni maktab ta'limiga tayyorlashda har tomonlama yetuk aqliy va jismoniy barkamol bo`lib ulg`ayishlariga, ularda milliy qadriyatlar va urf-odatlariga sodiq bo`lib shakllanishlari uchun zamin yaratadi, ularning kasb-hunarga bo`lgan qiziqishlarini orttiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda rivojlanish markazlarini tashkil etishning asosiy sharti pedagogdan tayyor bilim olishdan ko`ra, bolaga rivojlanish markazlarida faoliyatni tanlash imkoniyatini berish, bunda u atrofdagi dunyo haqida bilimlarni mustaqil ravishda egallashi, ko`nikmalari va qobiliyatlarini rivojlantirish, bolaga qiziquvchanlik, mustaqil izlanish, tadqiqot jarayoniga qo`shilish imkoniyatini berishdir.

Adabiyotlar

- 1) Menejment N.K. Yo`ldoshev G.E.Zoxidov “O`zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti TOSHKENT--2018
- 2) “Fozil odamlar shahri” Abu Nasr Farobiy
- 3) Menejment tarixi Kravchenko. A.I. 2000-yil 4) Menejment nazariyasi Qosimova Dilorom Sobirovna Toshkent “Tafakkur Bo`stoni”